

A TISZALÖKI BRONZ KARDLELET

1966-ban Tiszalökön a Középső-dűlőben, szántás közben négy bronz kardot vetett fel az eke. A lelőhelyen végzett kutatás újabb leleteket nem szolgáltatott.¹

A következő kardok tartoztak a leletbe: 1. Csészés markolatú bronz kard (*I.t.1*). A markolatot gazdag díszítés borítja (*1. kép*), a markolatcsésze függőlegesen átfúrt. A penge felső része keskeny, legnagyobb szélességét alsó

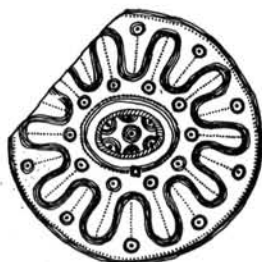

1. kép. Tiszalöki bronzkard (*I.t.1*) markolatának díszítése.

¹ *Németh P.*, Szabolcs-Szatmári Szemle. I/2 (1966) 89. Itt mondok köszönetet Dr. Csallány Dezsőnek, a nyíregyházi Jósza András Múzeum igazgatójának a lelet publikálásának szíves engedélyezéséért.

harmadában éri el. Felső részének egyik oldala letöredezett. Közepén borda fut végig, amely alul egyvonalú, felül széles, többsíkú. Dísztett a penge alsó része is, az élekkel párhuzamosan többszörös vonalkázás fut mindkét oldalon a hegyig. A kard hossza: 60,8 cm.

2. Csészes markolatú kard (I.t.2). A markolat csészejéből egy darabot a találók levágtak. A markolatot gazdag vonaldíszítés fedi (2. kép), a markolat-

2. kép. Tiszalöki bronzkard (I.t.2) markolatának díszítése.

csésze függőlegesen átfúrt. A penge az alsó harmadában a legszélesebb. Felül a markolat alatt az egyik oldalán kis beugrás van, a másik oldala letöredezett. Közepén felül széles, alul elvékonyodó borda fut végig. Ezt a penge egész hosszában függőleges vonalcsoportokból álló minta kíséri. A kard hossza: 63,2 cm.

3. Csészes markolatú kard (II.t.2, III. t.). A markolatcsésze felső része és a markolat körbefutó vízszintes vonalcsoportokkal díszített (3. kép). A markolatcsésze függőlegesen átfúrt. A penge a markolat alatt egy kis részen összeszűkül, majd lefelé fokozatosan szélesedik. Legnagyobb szélességét alsó harmadában éri el. Innen kétoldalt függőleges vonalakból álló díszítés fut a csúcsig. A penge közepén levő borda felülről lefelé keskenyedik. A kard három darabra törött. Hossza: 60,7 cm.

4. Markolatnyújtványos kard (*II.t.1*). A markolat nem egyenes, hanem függőleges kiugrással záródott, ez a része letörött. Két szélén vékony perem húzódik. A markolaton négy, a markolatlapon két-két szeglyuk van. Az utóbbiak közül az egyikben az akaszték is benne van. A penge két szélén egy-egy vízszintes vonal, közepén vékony borda fut végig. A kard hossza: 53,7 cm.

A tiszalöki kardok közül egy a Müller-Karpe által meghatározott

3. kép. Tiszalöki bronzkard (*II.t.2, III.t.*) markolatának díszítése.

Wörschach csészés markolatú kardtípushoz tartozik (*I.t.1, 1. kép*).² E kardtípust a Hallstatt B korszak elején a délbajor—keletalpi bronzművészeti központ gyártotta. A Felső-Tiszavidékről eddig csak egy ilyen kard került elő a Munkács melletti Vulchovicán.³ Mind ez, mind a tiszalöki kard a délbajor—keletalpi bronzművészeti központban készülhet, s kereskedelem útján kerülhet a Felső-Tisza vidékre.

A második kard a Königsdorf típust képviseli (*I.t.2, 2. kép*), míg a harmadik, Tiszalökon előkerült csészés markolatú kardot (*II.t.2, 3. kép*) nem lehet egy meghatározott típushoz sorolni. Markolatdíszítéséhez hasonló sem a Wörschach, sem a Königsdorf típusú kardoknál nem fordul elő.

² Müller-Karpe, H., Die Vollgriffschwerter der Urnenfelderzeit aus Bayern. (München 1961) 33.

³ Müller-Karpe, H., Die Vollgriffschwerter ... XXIII. t. 8., Hampel J., A bronzkor Magyarhonban. CLXXI. t. 1.

Így nem nyugaton készített darab lehet, hanem a Felső-Tisza vidékre került Wörschach típusú kardok helyi utánzata.

A tiszalóki kardlelet megerősíti Müller-Karpenak azt a megállapítását, hogy a csészés markolatú kardok gyártása a Felső-Tisza vidéken a nyugati, délbajor-keletalpi fémművességi központban készített kardok mintájára történt.⁴ Müller-Karpe azonban az itteni csészés markolatú kardok készítését ugyanannak a „szlovák—felsőmagyarországi” fémművességi műhelynek tulajdonította, amely korábban, a Hallstatt A periódusban a liptói típusú kardokat gyártotta. A liptói és csészés markolatú kardtípusok lelőhelyeinek elhelyezkedése azonban mást mutat, az előbbiekkal ellentétben a csészés markolatú kardok zöme a Tiszától keletre fekvő területeken került elő. Egyeséges „szlovák—felső-magyarországi fémművességi központ” nem létezett, sem a Hallstatt A, sem a Hallstatt B periódusban. A Hernádtól nyugatra fekvő szlovákiai-felvidéki terület a Kyjatice-lausitzi kultúrákon át nyugati koravaskori urnamezős kultúrkörhöz kapcsolódik, míg a Hernádtól keletre fekvő kelet-szlovákiai, kárpátukrajnai, észak-magyarországi területeken — földrajzilag a Felső-Tisza vidéken — a keleti Gáva kultúra népe élt. A két terület eltérő fémművességét a különböző bronztárgyformák bizonyítják. Ilyen a liptói típusú kard is, amely a szlovákiai fémművességi központ terméke volt. A Felső-Tisza vidékre csak importárúként jutott el,⁵ a Hallstatt A periódusban ott nem készítettek tömörmarkolatú kardokat. A Gáva kultúra népének leggyakoribb harci eszköze ebben a korszakban a markolatnyújtványos kard lehetett. E kardtípushoz tartozó kard jóval nagyobb számban ismeretes a Felső-Tisza vidék és Erdély területéről, mint tömörmarkolatú kard, és sajátos erre a területre jellemző forma is kialakult itt (Unip-Uriu típus).⁶ A Hallstatt B periódus folyamán megváltozott a helyzet. A tömörmarkolatú kardok — csészés markolatkoronggal — a Felső-Tisza vidéken és Erdélyben fordulnak elő már nagyobb számban. Gyártásuk a szlovákiai fémművességi központ területén megszűnhetett, illetve kisebb jelentőségűvé válhatott.

A csészés markolatú kardoknak a Felső-Tisza vidéken, s Erdélyben a Hallstatt B₁ korszakban megkezdődött gyártása összefügg azzal a magas fokú bronziparral, amely ezen a területen kibontakozott, mindenekelőtt a bronzedények gyártásával és az azokkal folytatott nagymértékű kereskedelemmel. A Reinecke BD és Hallstatt A periódusokból is sok bronzleletet ismerünk ezekről a területekről, ami nyilvánvalóan fejlett bronziparra mutat, de úgylátszik csak a bronzedények gyártásával jutott ez a bronzipar olyan termékhez, amely Dél- és Észak-Németországtól a Jylland félszigetig keresett áru lett.⁷ A nyugati területekkel való élénk kereskedelmi kapcsolatot bizonyítja az is, hogy a Felső-Tisza vidéki, erdélyi HB₁-kori raktárleletekből számos olyan tárgyat ismerünk (sarlók, tokosbalták, karperecek),⁸ amelyek nyugati eredetűek. Ez úton kerültek a csészés markolatú kardok is — Wörschach és Königsdorf típus egyaránt — erre a területre, s ezek mintájára megindult helyi gyártásuk is.

A Kárpát-medence keleti felében a csészés markolatú kardokat tehát nem

⁴ Müller-Karpe, H., Die Vollgriffschwerter ... 38.

⁵ U. ott, 25.; Erdélyre vonatkozólag: Alexandrescu, A. D., Dacia 10 (1966) 118.

⁶ Alexandrescu, A. D., Dacia 10 (1966) 131.

⁷ Merhart, G., Festschrift Röm. Ger. Zentralmuseum Mainz, II, 1952. 5.; Thrane, H., Acta Arch. Kopenhagen 36 (1965) 183.

⁸ Jóna A. — Kemenczei T., A nyíregyházi Jóna András Múz. Évk. 6—7 (1963—64) 43.

a korábbi, liptói típusú kardokat gyártó szlovákiai bronzművészeti központ készítette. A Hallstatt A periódusban e területnek a bronzipara közel hasonló jelentőségű volt, mint a Felső-Tisza vidéké, vagy a Dunántúlé. A Hallstatt B₁ periódusban azonban a Felső-Tisza vidék és Erdély bronzművészete jutott a legmagasabb szintre, s mellette a nyugat-közép-szlovákiai bronzipar másodrendűvé vált. Mikor nyugati mintára a korongos markolatú kardok használatát a csészés markolatú kardok váltották fel, ezeket nem a hanyatló, hanem a fellendülőben levő bronzművészeti központ, a Felső-Tisza vidék, Erdély bronzipara kezdte gyártani.

Müller-Karpe a Wörschach típusú kardokat a Hallstatt B periódus elejére keltezte, azzal a kiegészítéssel, hogy idősebbek lehetnek, mint a szintén Hallstatt B₁ periódusba tartozó Königsdorf típusú kardok.⁹ E korszak különbséget tipológiai alapon bizonyította. Szerinte a Wörschach típusú kardok jelentik az átmenetet az Illertissen és Aldrans típusú korongos és a Königsdorf csészés markolatú kardforma között. Ez a megállapítás bizonyára érvényes a kardok gyártás központjában, a délbajor—keletalpi területeken, a Felső-Tisza vidéken azonban az eddigi leletek nem adnak lehetőséget ilyen időrendi különbség megállapítására. Itt a Wörschach és Königsdorf típusok (Hajdúböszörmény, Sonkád, Nyiracsád) egy korszak, a Hallstatt B₁ periódus emlékműanyagába tartoznak.

A markolatnyújtványos kard a Sprockhoff II/a, ill. Cowen által Nenzingen típusnak nevezett kardok sorába tartozik (*II.t.1*).¹⁰ Általában ez a kardtípus Reinecke BD és Hallstatt A₁ periódusokba tartozó leletekben fordul elő. A tiszalöki leletben azonban Hallstatt B₁ korú csészés markolatú kardokkal egy társaságban van. Ez a tiszalöki kard különbözik is a szokásos Nenzingen típusú kardoktól, a markolat nem egyenesen, hanem függőleges kiugrással záródott. Ez a kiugró rész letörött. Erdélyből ismerünk egy hasonló markolat-záródású kardot, Vermisről. Sajnos, szórványlelet. A. Alexandrescu a Nenzingen típushoz sorolta.¹¹

Wörschach típusú csészés markolatú karddal együtt Vulchovicán (Egereske) került elő még markolatnyújtványos kard. Annak azonban pengéje lefelé szélesedő, s így a Nenzingen típusnál fiatalabb formát képvisel.¹²

A tiszalöki markolatnyújtványos kard egyenes pengéje alapján kétségtelenül jóval régebben készült, mint a vele együtt napvilágra került csészés markolatú kardok. Egy leletbe tartozásuk nem a Nenzingen kardtípus Hallstatt B₁ korszakig való keltezését, hanem csak egy Nenzingen típusú kard hosszú ideig való használatát bizonyítja.

A tiszalöki kardleletben levő csészés markolatú kardok közül kettő tehát a keletalpi—délbajor bronzművészeti központ kereskedelem útján a Felső-Tisza vidékre jutott terméke (*I.t.1—2, 1—2. kép*), míg a harmadik már a helyi bronzipar gyártmánya (*II.t.2, 3. kép*).

Kemenczei Tibor

⁹ Müller-Karpe, H., Die Vollgriffschwerter ... 34.

¹⁰ Cowen, J. D., BRGK 36 (1955) 63.

¹¹ Alexandrescu, A. D., Dacia 10 (1966) 134., XXII. t. 1.

¹² Hampel J., A bronzkor Magyarhonban. CLXXI. t. 3—4.